

ΚΑΝΤΙΑΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΝ ΤΑΙΣ ΚΡΙΣΕΣΙ: «CREDO QUIA ABSURDUM EST» ΚΑΙ «CREDO UT INTELLIGAM»

Ἐνταῦθα διαβλέπει τις, ὅτι, αἱ δύο ἀνωτέρω κρίσεις, αἵτινες προέρχονται ἐκ τοῦ Τερτυλλιανοῦ (160-222) καὶ τοῦ Ἀνσέλμου τοῦ Canterbury (1033-1106) παρέχουσι, πλὴν τῶν οἰκείων ἐξηγήσεων τῶν ἀναφερομένων, ὡς εἰκός, ἐν ταῖς διδασκαλίαις τῶν εἰρημένων φιλοσόφων, ἀφορμὰς καὶ εἰς ἐρμηνείας, αἵτινες ἀπηχοῦσιν ἐν πολλοῖς τὸ πνεῦμα τοῦ Καντίου.

I. Ἐν πρώτοις ὁ Τερτυλλιανὸς διὰ τῆς ἐννοίας «absurdum est» ὑπονοεῖ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κεῖται «ὑπὲρ λόγον» καὶ οὐχὶ «παρὰ λόγον»¹ ἥτοι τὸ μὴ δυνάμενον νὰ γίνη ἀντικείμενον τῆς γνωστικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως.

Τοιαῦτα ἀντικείμενα, ἅτινα εὐρίσκονται ἐκτὸς τῆς σφαίρας τοῦ λογικοῦ, τουτέστι πέραν πάσης ἐμπειρίας καὶ κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεως, τυγχάνουσι διάφοροι τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἀρχαί. Τῶν ἀνωτέρω ἀρχῶν, αἵτινες συνυφαίνουσι καὶ τὰ δόγματα τῆς ὡς ἄνω διδασκαλίας, δυνάμεθα νὰ καταστῶμεν μέτοχοι οὐχὶ διὰ τοῦ νοῦ, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς πίστεως. Ἡ ἔκφρασις «credo» ἥτοι «πιστεύω», διότι εἶναι ὑπὲρ λόγον (quia absurdum est), ἐνθυμίζει εἰς ἡμᾶς καντιανὴν γνωσιολογικὴν θεωρίαν. Ὡς γνωστόν, ὁ Kant φρονεῖ ὅτι διὰ πράγματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐλλείπει ὁ ἐμπειρικὸς παράγων, ὁ νοῦς ἀδυνατεῖ νὰ προβῇ εἰς περαιτέρω ἐνεργείας, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν θεώρησιν τῶν ἀνωτέρω ἀπὸ γνωσιολογικῆς ἐπόψεως, διὸ καὶ ἀρκεῖται εἰς τὴν «γνώσιν» τούτων, ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ νοῦ, ὁ ὁποῖος ἀντικαθίσταται ἐνταῦθα διὰ τῆς ἐννοίας τῆς πίστεως καὶ τρόπον τινὰ ἡ γνωσιολογία ἐν προκειμένῳ ἀποβαίνει κυρίως ἠθικὴ· ἐπομένως ἐν νέον στοιχεῖον εἰσάγεται πρὸς ἔρευναν τοῦ ὑπερφυσικοῦ (Transzendent), ἡ πίστις (Fideismus).

Πάντα ταῦτα δηλοῦσι τὰ ὑπὸ τοῦ Kant ἀργότερον χαρακτηρισθέντα ὡς αἰτήματα (Postulat), ὑποδηλοῦντα ὠρισμένας προτάσεις, ἅς ὁ «Θεωρητικὸς Λόγος» δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξετάσῃ ὡς κειμένας πέραν πάσης ἐμπειρίας, μόνον δὲ ἡ ἠθικὴ ἀπῆτει πίστιν εἰς αὐτάς. Διὰ τῶν ἀνωτέρω

1. Ἐπομένως δὲν εὐσταθεῖ ἡ σκόπιμος διαστροφή τῆς ἀνωτέρω ἐκφράσεως ὑπὸ τοῦ Fr. Nietzsche εἰς «credo quia absurdus sum» ἥτοι «πιστεύω, διότι παράλογός εἰμι».

λεχθέντων καθίσταται σαφές, ότι τόσο ο Τερτυλλιανός, όσο και ο Kant εισάγουν την έννοια της πίστεως εις την γνώσιν, όταν ή τελευταία αδυνατή να συμβάλει εις την σύλληψιν έννοιων, των οποίων το κύρος δέν αποτελεί υπόθεσιν της γνωσιολογίας, αλλά τούναντίον της μεταφυσικής.

Έν ολίγαις λέξεσιν ή μεταφυσική δύναται να έδραιώση την θέσιν της γνωσιολογίας, διά πράγματα, άτινα διά την ύπαρξιν αυτών απαιτούσι και επιβάλλουσι κανόνες ήθικης.

II. Έπειτα ή του Άνσέλμου του Canterbury κρίσις «credo ut intelligam», ήτοι «πιστεύω, ίνα νοήσω», δηλοϊ πλήν των άλλων και άρχήν τινα του Καντίου, την λεγομένην «κανονίζουσαν άρχήν» (prinzip regulativ). Διά του άνωτέρω, ούτως είπειν, κανόνος, ό νοϋς δύναται να χωρήση λογικώς εις την περαιτέρω θεμελίωσιν έννοιων τινων, των οποίων την «γνώσιν» είχεν επιτύχει ούτος προηγουμένως διά της πίστεως.

Θά ήδύνατο να όμολογούση τις, ότι ή έννοια του αίτήματος, ούτινος υποκείμενον τυγχάνει ή έννοια της πίστεως, δύναται να αποτελέση φανταστικήν τινα άρχήν, ήτις κατορθοϊ να όδηγήση τον νοϋν εις την θεωρησιν διαφόρων προβλημάτων· έπειτα ό νοϋς έχει ανάγκην τοιούτων «δεδομένων», έστω και φανταστικών, όπως ούτος βασιζόμενος επ' αυτών χωρήση, προϊόντος του χρόνου, εις περαιτέρω έρεύνας και άνεύρη κατ' αυτόν τον τρόπον θεμελιώδεις δημιουργικάς έννοίας· βεβαίως, ως γνωστόν, ό θεωρητικός νοϋς έλλείπει του «ύλικου των αισθήσεων», έν άλλαις λέξεσι του κόσμου της έμπειρίας, όσον άφορᾷ εις την γνώσιν υπερεμπειρικων έννοιων αδυνατεί να κινηθῇ εις την σύλληψιν τούτων και, ως είκός, ό πρακτικός νοϋς αναλαμβάνει την κτήσιν των άνωτέρω διά της πίστεως, δημιουργων ούτω τα γνωστά εις ήμᾱς αίτήματα.

Άλλά θά ήδύνατο να παρατηρήση τις ότι τα αίτήματα ταυτα δύνανται κάλλιστα να θεωρηθῶσιν ως τα άληθώς κίνητρα του θεωρητικού νοϋ δι' άλλας πάλιν «θεωρίας», έστω και εάν ταυτα δέν προσεπόρισαν την εις αυτόν πραγματικήν και άληθῇ γνώσιν.

Προσθετέον έτι, ότι ως ή έννοια της κατηγορίας αποτελεί την βάση εις πᾶσαν γνώσιν, ήτις προέρχεται εκ του εμπειρικού κόσμου, ούτως ακριβώς και ή έννοια του αίτήματος έδει να θεωρηται ως βάση «λογική», ίνα ό νοϋς επ' αυτης ιστάμενος θεωρήση έν καιρῷ έτέρας έννοίας. Έπί παραδείγματι ή έννοια του αίτήματος «περι ύπάρξεως του Θείου» θέλει κινήση και μεταβάλῃ τον νϋν πρακτικόν νοϋν εις θεωρητικόν, ίνα εξ αυτης δυνηθῇ ούτος να άνεύρη την άρχικήν λ.χ. περι «κατασκευῆς του κόσμου» αίτίαν. Τοιουτοτρόπως ό έν άκινήσιᾳ πρακτικός Λόγος αποβαίνει διά της νϋν νοητικῆς αϋτου επεξεργασίας πρὸς εϋρεσιν της ως άνω αίτίας «Λόγος Θεωρητικός».

Έν κατακλείδι των ως άνω λεχθέντων ό νοϋς δέον να έχῃ πρότασιν

τινα, ἀναγκαίως ὑπ' αὐτοῦ παραδεκτέαν, ἥτις θὰ ἀπέβαινεν εἰς αὐτὸν ὁ γνῶμων (prinzip regulativ), ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Kant, πρὸς ἐξαγωγήν περαιτέρω συμπερασμάτων, ὠφελῶν ἐν προκειμένῳ νῦν οὐχὶ τὴν ἠθικὴν, ἀλλὰ τοῦναντίον αὐτὴν ταύτην τὴν περὶ κόσμου θεωρίαν.

Διὰ τῶν ἐνταῦθα ρηθέντων ἐπειράθημεν διὰ βραχέων, ὅπως ὑποβάλωμεν ὑπὸ τὴν ἐρμηνείαν τῆς καντιανῆς διδασκαλίας τὰς δύο, οὕτως εἰπεῖν, ἀνωτέρω κρίσεις.

Ἀναστάσιος Ν. ΖΟΥΜΠΟΣ
(Ἀθῆναι)